

Hispaania kohtusüsteem

Kohtusüsteemi ülesehitus

Hispaania kohtusüsteem on neljaastmeline:

1. aste – rahu- ja eeluurimiskohtud (*Juzgados de Paz* ja *Juzgados de Instrucción*; varasemalt 431, kuid alates 1.01.2026 on väiksemaid kohtuid liidetud suuremateks);
2. aste – provintsikohtud (*Audiencias Provinciales*);
3. aste – autonoomse piirkonna kohtud (*Tribunales Superiores de Justicia*; Hispaania jaguneb 17 autonoomseks piirkonnaks);
4. aste – Ülemkohus (*Tribunal Supremo*).

Teatud liiki asjad (nt haldus- ning töö- ja sotsiaalvaidlused, samuti raskemad kriminaalasjad) algavad kohe kõrgematest astmetest. Lisaks tegutseb üks erikohus, mis menetleb üleriigiliselt kõige raskemaid kuritegusid (nt terrorism ja organiseeritud kuritegevus) – *Audiencia Nacional*.

Põhiseaduskohus (*Tribunal Constitucional*) on kohtusüsteemist eraldiseisev institutsioon. Ülemkohtu hinnangul kipub see mõnikord oma volituste piire ületama ning andma juhiseid ka juhtudel, kus seda ei ole otseselt taotletud. PS-kohus lahendab muu hulgas põhiseaduspärasuse järelevalve küsimusi, individuaalkaebusi põhiõiguste rikkumiste osas ning pädevuskonflikte riigi ja autonoomsete piirkondade vahel.

Erinevalt paljudest teistest prantsuse õigustraditsiooniga riikidest täidab Hispaanias Ülemkohus (*Tribunal Supremo*) ka kõrgeima halduskohtu rolli. Kuigi riigis eksisteerib Riiginõukogu (*Consejo de Estado*), ei ole sellel kohtu staatust.

Kohtusüsteemi korraldus ja personal

Hispaania kohtusüsteemis töötab ligikaudu 60 000 inimest, sealhulgas 5431 kohtunikku. 2024. aasta andmetel on kohtunikest 58,2% naised ning nende keskmine vanus on 52,4 aastat.

Kohtunikel on kolmeastmeline karjäärಿಸüsteem:

- kohtunik
- vanemkohtunik (vähemalt 10-aastase staažiga)
- ülemkohtunik (vähemalt 20-aastase staažiga)

Ülemkohtus on ette nähtud, et 75% kohtunikest on karjäärikohtunikud ja 25% nimetatakse väljastpoolt (nt ülikooliprofessorite seast). Madalamates kohtutes on väljastpoolt määratud kohtunike osakaal väiksem.

Kohtuniku palk sõltub lisaks karjääriastmele ka kohtu asukohast (suuremates linnades on palk kõrgem) ning spetsialiseerumisest. Kohtunikul on tugev ametikindlus – teda ei saa ilma nõusolekuta ühest kohtust teise üle viia.

Kohtunikuks saamine on väga konkurentsitihe: igal aastal kandideerib umbes 4000 inimest, kuid vastu võetakse ligikaudu 5% (umbes 200 kohtuniku). Edukad kandidaadid läbivad seejärel kaheaastase väljaõppe kohtunike koolis Barcelonas (*Escuela Judicial de Barcelona*), kus netotasu on alla 2000 euro. Erandkorras on järgmisel aastal vajadus kuni 700 uue kohtuniku järele, mis on süsteemile oluline väljakutse, kuna kvaliteedinõuetes ei soovita järeleandmisi teha.

Kohtunikueksam on suuline ja tuleb sooritada ülemkohtu kolleegiumi ees. Üldjuhul valmistatakse kohtunikueksamiks iseseisvalt õppides ja selleks kulub keskmiselt 5 aastat.

Üldjuhul jäävad kohtunikud ametisse kogu karjääri vältel. Süsteemis hinnatakse eriti ausust ja töökust. Pensionile on võimalik minna alates 65. eluaastast või pärast 35-aastast staaži, maksimaalne ametisoleku vanus on 72 aastat. Kohtunikel ei ole eripensione – nad kuuluvad üldisesse pensionisüsteemi, kuid pension arvestatakse kõrgeima astme järgi (umbes 3000 eurot neto).

Kohtute nõukogu (CGPJ)

Hispaania kohtute nõukogu (*Consejo General del Poder Judicial, CGPJ*) on põhiseaduslik ja autonoomne organ, mille põhiülesanne on kohtuvõimu korraldamine ja tagamine, lähtudes kohtunike sõltumatuse põhimõttest. Nõukogu ei tegele kohtute igapäevase haldamisega – see on pigem Justiitsministeeriumi ja autonoomsete piirkondade ülesanne –, vaid keskendub personalipoliitikale ja institutsionaalsele juhtimisele.

CGPJ-s on 20 liiget:

- 12 kohtuniku (6 valib parlamendi alamkoda ehk *Congreso de los Diputados* ja 6 ülemkoda ehk *Senado*; kõigil juhtudel on vajalik 3/5 häälteenamus),
- 8 tunnustatud juristi (4 valib alamkoda ja 4 ülemkoda, samuti 3/5 häälteenamusega).

Nõukogu liikmed töötavad täiskohaga ning kuuluvad erinevatesse komisjonidesse (nt distsiplinaar- ja kvalifikatsioonikomisjon). Nõukogus tegutseb 5 õiguskomisjoni (*comisiones legales*) ja 7 regulatiivset komisjoni (*comisiones reglamentarias*). Lisaks koguneb regulaarselt seitsmeliikmeline alaline komisjon (*Comisión Permanente*).

CGPJ peamised ülesanded:

- kõrgemate kohtunike nimetamine (sh Ülemkohtu esimehe ja kohtunike nimetamine),
- kohtunike valik, koolitus, edutamine ja ametikohtade täitmine,
- distsiplinaarmenetlused,
- kohtute inspekteerimine,
- eetiliste põhimõtete koostamine ja ajakohastamine,
- huvide konflikti ja aususe küsimustes nõustamine,
- arvamuse andmine peaprokuröri (*Fiscal General del Estado*) nimetamise kohta,
- aastaaruande koostamine tegevuse ja kulude kohta.

CGPJ asub Madridis, kohtunike kool Barcelonas ning kohtudokumentatsiooni keskus Donostia–San Sebastiánis (*Centro de Documentación Judicial – CENDOJ*).

Nõukogu on poliitiliselt võrdlemisi mõjutatud, kuna selle liikmed valib parlament. Seda on võrreldud USA Ülemkohtu politiseeritusega ning kuna nõukogu otsustab ka kohtunike edutamise üle, võib poliitiline mõju kanduda edasi kohtusüsteemi.

Kohtute nõukogu eelarve on ligikaudu 80 miljonit eurot.

Distsiplinaarsüsteem

Kõik kaebused kohtuniku või kohtu peale vaadatakse läbi kohtute nõukogu komisjonis, kohtud kaebustega ei tegele. Kaebusi esitatakse küll palju (kodanikelt üle 30 000 aastas), kuid enamik neist tuleneb rahulolematusest kohtulahendiga.

Advokaadid esitavad umbes 300 kaebust aastas, mida riigi suurust arvestades peetakse suhteliselt väheseks.

Kaebuse läbivaatamine võib toimuda kolmes etapis. Iga kaebuse puhul hinnatakse, kas asjaolud võiksid kujutada distsiplinaarrikkumist. Kui jah, siis algatatakse uurimine. Uurimise algatamisel küsitakse selgitusi ka kohtunikult. Uurimine päädib alati ainult kahe otsusega: uurimine lõpetada või algatada distsiplinaarmenetlus. Uurimisele suunatakse umbes tuhatkond kaebust aastas. Kohtunike suhtes algatatakse aastas umbes 25–30 distsiplinaarmenetlust (nt 2025. aastal 29 ja 2024. aastal 24).

Distsiplinaarmenetluse algatamise ettepaneku oma kohtu kohtuniku peale võib teha ka kohtu esimees (president).

Võimalikud karistused:

- hoiatus
- hoiatus koos rahatrahviga kuni 500 eurot
- rahatrahv kuni 6000 eurot
- kohustuslik üleviimine teise kohtusse
- volituste peatamine kuni kolmeks aastaks
- ametist tagandamine

Distsiplinaarmenetlusi algatab nõukogu järelevalveüksus, kuid lõpliku otsuse teeb Ülemkohus (*Tribunal Supremo*). Juhtpõhimõtteks on tasakaal kohtuniku sõltumatuse ja vastutuse vahel.

Kohtute haldamine ja töökorraldus

Kohtute haldamine on jagatud riigi ja autonoomsete piirkondade vahel:

- Justiitsministeerium (*Ministerio de Justicia*) vastutab Ülemkohtu ja mõnede kesksete kohtute eest ning maksab kohtunike palgad,
- autonoomsed piirkonnad vastutavad kohtuteenistujate palkade, hoonete, IT ja muude kulude eest.

Digitaliseeritus on ebaühtlane – erinevatel piirkondadel on oma infosüsteemid ning menetlusmaterjalid võivad liikuda ka paber kandjal või CD-l.

Kohtutes lõpeb tööpäev tavaliselt kell 14. Kohtuaasta kestab septembrist juuli lõpuni; augustis käsitletakse vaid kiireloomulisi asju. Uue kohtuaasta avab traditsiooniliselt kuningas Ülemkohtus.

Aastas menetletakse ligikaudu 4,5 miljonit kohtuasja. 2023. aastal tehti:

- 862 124 tsiviilasja lahendit,
- 666 444 kriminaalasja lahendit,
- 131 195 haldusasja lahendit,
- 222 363 töövaidluse lahendit.

Lisaks tegutsevad sõjaväekohtud (*jurisdicción militar; Tribunales Militares*) – 2024. aastal tehti seal 59 lahendit.

Kohtumenetlus on alates teisest astmest peamiselt kirjalik ning üldjuhul on vajalik advokaadi esindusõigus.

Muud tähelepanekud

- Kohtuasjad jaotatakse kohtutes automatiseeritult juhuslikkuse põhimõttel.
- Kohtujuristid (*letrados de la Administración de Justicia*) teevad sissetulevatele asjadele eelkontrolli, kuid lõplikud määrused teeb siiski kohtunik.
- Kohtuistungid videosalvestatakse, eraldi kirjalikke protokolle ei koostata.
- Pereasjades on juurutamisel kord, mille kohaselt tuleb enne kohtusse pöördumist läbida ühekuuline lepitusperiood; selle eiramisel võib vastaspool nõuda lepituskulude hüvitamist.
- Motiveerimisnõudeid ja edasikaebamise võimalusi peetakse kohati liiga ulatuslikuks.

Ülemkohtul (*Tribunal Supremo*) on viis kolleegiumi (*Salas*):

- halduskolleegium (*Sala de lo Contencioso-Administrativo*) – 33 kohtunikku (suurim);
- kriminaalkolleegium (*Sala de lo Penal*) – 14 kohtunikku;
- töö- ja sotsiaalasjade kolleegium (*Sala de lo Social*) – 11 kohtunikku;
- tsiviilkolleegium (*Sala de lo Civil*) – 9 kohtunikku;
- viies kolleegium – sõjakolleegium (*Sala de lo Militar*) – 7 kohtunikku.

Ülemkohtus töötab kokku ligi 700 inimest.

Ülemkohtu hoonet on võimalik külastada tasuta giidiga ekskursioonidel. Tavapäraselt toimuvad need aastaringselt (v.a juulis ja augustis) esmaspäevast reedeni kell 10.00–12.00. Grupi maksimaalne suurus on 20 inimest. Lisaks korraldatakse oktoobris kolmel päeval avatud uste päevad, millega kaasnevad eriüritused.

Oluline erinevus Eestiga võrreldes on see, et Hispaania kohtutes puudub kohtunike institutsionaalne omavalitsus kohtute töö korraldamisel – puuduvad kohtunike üldkogud ja eestseisused. Kohtu juhtimine on pigem tsentraliseeritud ning seotud väliste juhtimis- ja haldusstruktuuridega.